

Педагогічна практика організації інтегрованого навчання в українській школі

Конструювання змісту навчання на засадах інтеграції та проблеми формування інтегрованого мислення учнів

Клімова Світлана, методист Центру методичної та аналітичної роботи комунального вищого навчального закладу «Харківська академія неперервної освіти»

У статті розглядаються умови взаємодії учнів із різними науками та видами мистецтва на засадах інтегрованого навчання, окреслені проблеми інтеграції змісту освіти на рівні навчального матеріалу предметів гуманітарного й мистецького циклів на основі візуально-емоційного, процесуально-репродуктивного, комбіновано-творчого підходів.

Ключові слова: інтегроване навчання, інтегрований урок, підходи у вивченні предметів суспільно-гуманітарного циклу, методи інтерпретації художніх творів, проблеми в організації інтегрованого навчання.

Інтегроване навчання під час вивчення предметів суспільно-гуманітарного циклу спрямоване насамперед на формування у школярів ключових компетентностей, цілісного світосприйняття, ціннісних орієнтацій, розвиток творчого потенціалу, ініціативності, самостійного критичного й системного мислення. Унаслідок такого навчання здійснюється найбільш тісна взаємодія учнів із різними науками та видами мистецтва, розвивається моральна й емоційно-почуттєва сфера, формується стійка мотивація до навчання, бажання активно жити і діяти.

Метою статті є розгляд проблем інтеграції змісту освіти на рівні навчального матеріалу предметів гуманітарного й мистецького циклів, зокрема у вивченні української літератури.

Разом із тим інтеграція приваблює освітян тим, що стає джерелом розвитку особистості, передбачає становлення учня як суб'єкта пізнання впродовж життя. При цьому, як зазначає Т. Хребто, необхідно звернути увагу на те, що застосування можливостей інтегрованого навчання в умовах НУШ має відбуватися з метою інтелектуально-творчого розвитку дітей та молоді [10, с. 3]. Інтегроване навчання дає можливість не тільки аналізувати різноманітний навчальний матеріал, конкретні події, що відбуваються навколо, але й дає змогу встановлювати залежності та взаємозв'язки між ними, відстежувати сучасні тенденції інтеграції наукового знання й розвитку культури.

При розробці інтегрованого уроку вчителів важливо належну увагу приділяти створенню системи структурних одиниць змісту навчальних предметів і зв'язків між ними та розробленню інтегрованих форм і методів навчання.

Зокрема, у вивченні української та зарубіжної літератури доцільно робити акценти на феноменах наскрізних тем і мотивів, алюзій, використовувати елементи компаративного вивчення та культурологічного аналізу; у навчанні літератур із залученням мистецтва (образотворчого й музичного) – реалізовувати методи інтерпретації художніх творів (вербалізація, демонстрування, художнє ілюстрування словесних пояснень, сучасна трансформація в медіапросторі) та види інтерпретації

(текстуальна або індивідуально-авторська; змістова чи історична; глядацька чи виконавська; психологічна) [7, с. 71–76].

Одним із найбільш цікавих у вивченні української літератури як одного з видів мистецтва, а саме – мистецтва слова, є інтеграція з іншими видами мистецтва. Це передбачає «перехід від предметноцентричної літературної освіти до культуровідповідної» [5].

Науковці пропонують інтегровано вивчати предмети суспільно-гуманітарного циклу на основі таких підходів [10, с. 78–92]:

- візуально-емоційного,
- процесуально-репродуктивного,
- комбіновано-творчого.

Візуально-емоційний підхід передбачає інтеграцію знаннєвого й емоційного компонентів шляхом переведення змісту навчання у внутрішній світ емоційно-естетичних переживань і морально-естетичних ставлень (І. Зязюн, О. Ростовський). Це дає можливість активно використовувати навчальні матеріали, пов'язані із сучасним життям, що є достатньо актуальним і мотиваційним для учнів. Наприклад, можемо запропонувати школярам навчальні проєкти «Література та мистецтво в боротьбі за незалежність України» або «Слово письменників Харківщини на захист Вітчизни і боротьби за перемогу» тощо, які дозволяють інтегрувати знання з історії України, української літератури, музичного чи/або образотворчого мистецтва. Такі проєкти спрямовані на забезпечення впливу на емоційно-почуттєву сферу учнів, звернення вчителів до їх суб'єктивного досвіду, спонукання до осмислення та порівняння мистецьких творів, установлення учнями емоційних асоціацій між художніми образами, подіями та реальним життям.

Процесуально-репродуктивний підхід реалізації інтеграції змісту предметів гуманітарного й мистецького циклів на зображальне відбиття навчальної інформації цікавий насамперед тим, що дозволяє застосовувати 3D-технології, які містять у собі моделювання, анімацію та додаткові ефекти, створення певних 3D-об'єктів, ілюстрацій до художніх творів. Наприклад, поєднання яскравих живих картинок, найдосконаліших мистецьких голосів та ІТ-технологій у книжці «Кобзарєва абетка» допоможе глибше пізнати українську культуру, зануритися в реальний світ чудової природи, що оживає на сторінках книги, ознайомитися та прослухати відомі шедеври Кобзаря. Додаток FastAR Kids допоможе оживити в цій книжці малюнки. Для цього треба лише завантажити на свій телефон чи планшет цей безкоштовний додаток, розгорнути книжку, навести камеру на сторінку з відповідною позначкою.

Комбіновано-творчий підхід полягає в поєднанні двох попередніх способів з акцентуацією на інтегруванні творчого компонента змісту навчальних предметів, що передбачають набуття учнями досвіду творчої діяльності. Комбіновано-творчий спосіб інтеграції змісту предметів передбачає проведення інтегрованих уроків творчого характеру – традиційних і нетрадиційних (урок-подорож, урок-фантазія, урок-вернісаж). На таких заняттях учні виконують різноманітні творчі завдання, які передбачають прояв самостійності, ініціативності, імпровізації, фантазування.

На інтегрованому уроці із залученням інших видів мистецтва важливо побудувати роботу так, щоб учні відчували себе так само митцями, навчити їх емоційно, творчо сприймати мистецькі шедеври, а цьому вчителі інколи не приділяють достатньо уваги. Тому доцільно пропонувати завдання, які дозволяють розвивати асоціативне мислення, художньо-образні уявлення учнів з урахуванням їхнього життєвого й навчального досвіду як важливих чинників розвитку творчої активності, формувати критичне мислення [4].

В організації інтегрованого навчання вчитель має так скомпонувати навчальний матеріал, щоб дати змогу учням структуровано й водночас цілісно сприймати навчальну інформацію та вирішувати дидактичні завдання, оскільки здатність до гнучкого мислення, спроможність працювати на стику професій є ключовими вміннями XXI століття.

Проблеми, на які слід звернути найбільшу увагу вчителів в організації інтегрованого навчання:

- недостатній досвід учнів щодо встановлення зв'язків між фактами, явищами, подіями;
- невміння усвідомлювати роль мистецтва в житті окремої особистості й сучасного суспільства в цілому;
- відсутність життєвих навичок щодо емоційно-ціннісного ставлення до навколишньої дійсності, до національної культури та ін.

При підготовці до уроку вчитель має враховувати, чи мають його учні відповідний досвід, прогнозувати мотиваційні можливості школярів в організації індивідуальної чи групової роботи, проєктної діяльності, коли школярі, наприклад, реалізують творчі здібності за професійним спрямуванням або за інтересами: експерти-аналітики, журналісти, науковці-дослідники, мистецтвознавці, звукорежисери, блогери тощо.

Наприклад, вивчаючи «Слово про похід Ігорів», разом із учнями можемо використати такі види роботи: розробити структуру проєкту щодо ідейного спрямування художнього твору, створити мінівиставу за його сюжетом, розглянути багатство вірців образотворчого, музичного мистецтва за цим твором, звернувши увагу на місце героїчного і трагічного в цій літературній пам'ятці. Для учнів проблемним і водночас цікавим для розгляду є питання: князь Ігор – герой чи недалекоглядний полководець? Знайти відповідь на це питання допоможуть учням саме твори образотворчого мистецтва, скульптури тощо.

Використовуючи Інтернет-джерела, учням можна запропонувати розробити заочну екскурсію по Новгород-Сіверському історико-культурному музею-заповіднику «Слово о полку Ігоревім», який знаходиться в Чернігівській області, де представлені пам'ятки археології періоду Київської Русі, карти-схеми, скульптури героїв «Слова», реконструкції жіночого одягу XII ст., оригінальні жіночі прикраси, сучасні видання «Слова».

У Путивльському краєзнавчому музеї теж знаходиться чимало цікавих експонатів, але особливе місце займають роботи, виконані Василем Пилиповичем Єрмоленком – сумським майстром-керамістом, заслуженим художником України. Скульптор майстерно втілює у глині ключові моменти поеми, створивши справжній *керамічний мінітеатр*. Споглядаючи скульптури В. Єрмоленка чи образотворчі шедеври інших митців, учням цікаво буде поміркувати над тим, чи можна назвати князя Ігоря недалекоглядним полководцем? І знову до тексту: як діти пояснять зневаження Ігорем сонячного затемнення, яке було традиційним передвісником трагічних подій? Картини художників і скульптури дозволять глибше зрозуміти образ князя Ігоря через порівняння окремих деталей: як автори зображують вираз обличчя князя, його зріст, погляд, плечі, руки, одяг, військові обладунки.

Це може бути також дослідження щодо пам'ятників за мотивами цього твору, установленими в Україні.

Так, «Ярославна» у Путивлі – це зображення молодої жінки в довгій сукні, босою, з непокритою головою, довгим волоссям, зібраним у жмуток, з піднятими вгору руками. Цей образ начебто уособлює долю всіх жінок доби «Слова», їх найкращі риси: вірність, довготерплячість, ніжність, відданість.

Пам'ятник «Ярославна» в Путивлі. *Фото з Інтернет-джерел.*

Значну увагу «Слову про похід Ігорів» приділили українські художники, лауреати Державної премії України імені Т. Г. Шевченка, Василь Лопата та Георгій Якутович

Гравюри Георгія Якутовича виразні й символічні, їм властива піднесеність, епічність, емоційно-психологічне розкриття образів через змалювання найбільш напружених моментів художнього твору, яскраві зорові асоціації літературного образу. Гравер користується штриховою манерою тонування. Переважає погляд згори, ніби з висоти пташиного польоту. Такий панорамний погляд не розділяє людину і навколишній світ.

Г. Якутович. Князь Ігор. Затемнення.

Г. Якутович. Битва. Буй-тур Всеволод

Художник Василь Лопата передає експресію образів «Слова...» через контрасти чорного та білого кольорів. Гравер у своїх картинах намагався поєднати сюжет і символіко-метафоричний ряд поеми, що допомагає краще відтворити монументальність подій. До речі, учням буде цікаво дізнатися, що цей художник *оформлював українські гривні та український паспорт, а його роботи зберігаються в музеї при Католицькому університеті в Римі, у Бібліотеці Конгресу США у Вашингтоні, а також у приватних збірках в Італії, Великобританії, Канаді, Швейцарії, США.*

«Створити книжку – усе одно, що поставити невеличкий моноспектакль, де художник – не лише художник, а й актор, бо грає ролі всіх героїв...», – говорить про свою працю Василь Лопата. У той же час художник зазначає: «Засоби образотворчого

мистецтва мають свою певну межу. От, скажімо, як зобразити засобом живопису чи графіки, як пахне нетоплена піч чи шум вітру за вікном, бурі, дощу, який збиває перестиглі яблука чи груші, як вони падають на землю... Або як стукає гілочка калини у вікно чи як співає півень зранку. Література – це засіб пізнання, і ми розглядаємо її не тільки як естетичну насолоду» [1].

В.Лопата. За землю Руську

В.Лопата. Ярославна

Вивчаючи «Енеїду» Івана Котляревського, цікаві дослідження можна запропонувати учням про Георгія Нарбута, українського художника-графіка, ілюстратора, автора перших українських грошей і поштових марок, одного із засновників і ректора Української Академії Мистецтв. Г.Нарбут працював у царині силуету, шрифтової композиції, книжкової ілюстрації, геральдики, естампа; був творцем українського державного герба, печатки, банкнот, марок.

Представники школи української графіки 50 – 60-х років ХХ століття – А. Базилевич, Г. Якутович, А. Губарев, О. Данченко – зверталися до ілюстрацій творів класичної літератури, народних пісень, створювали графічні цикли на історичну тему, використовували традиції гравюри на дереві і металі ХVІІ – ХVІІІ століть. Їх праці титанічні, бо художники мали сміливість ще в радянські часи утверджувати українське, зображували красу національного колориту, утверджували українську національну ідею. Зокрема, в оформленні А. Базилевича «Енеїду» І. Котляревського перевидавали 17 разів. Художник Георгій Якутович був залучений до роботи над фільмом «Тіні забутих предків». У ХХІ столітті графіка Сергія Георгійовича Якутовича (сина художника) стала символом епохи, її яскравою сторінкою, а роботи цього майстра – поза часом і жанрами.

Упродовж останніх років з ілюстраціями С. Якутовича побачили світ книги, які є вагомим здобутком національної культури, наприклад, роман Ліни Костенко «Берестечко». Вартий уваги внесок митця в кінематограф. С. Якутович брав участь у створенні художнього фільму Юрія Іллєнка «Молитва за гетьмана Мазепу», телефільмів «Ще як ми були козаками», «Загублений рай» (за Миколою Гоголем), «Останній гетьман». А у 2005 році він долучився до масштабного проєкту – фільму Володимира Бортка «Тарас Бульба».

Художні образи з літературних творів, ілюстровані художниками, – це цілий світ уяви і фантазії. Тому однією з ідей може бути поєднання таких образів для створення учнями власної ілюстративної чи письмової творчої роботи. Прикладами тем творів можуть бути такі: «Чим дивують одне одного герої художніх творів: діалог через роки і

епохи», «Поезія душі художниць-самоучок Катерини Білокур і Поліни Райко». Дійсно, мистецтво може жити в душі та вийти у світ неочікувано, так, як це сталося з Поліною Райко, яка почала розписувати своє майно в 69 років і працювала в жанрі наївного мистецтва. Її будинок є національною пам'яткою культури України. За кілька років Поліна замалювала малюнками всі поверхні свого будинку: стіни, портали, паркан, літню кухню і навіть могили своїх близьких на кладовищі. На жаль, після підриву Каховської ГЕС більшість шедеврів у будинку-музеї в Олешках було втрачено [2].

Розписи в будинку Поліни Райко. Фото: Ельдар Сарахман / pravda.com.ua

Будинок-музей Поліни Райко знищений. Фото: Khramtsov Simon / Facebook

Поліна Райко. 1928 – 2004. Фото Максим Афанасьєв/birdinflight.com

Таким чином, учні починають розуміти, що і література, і мистецтво – це джерела натхнення та творчої перетворювальної діяльності людини. Знайомство з шедеврами української літератури й образотворчого мистецтва сприятимуть підвищенню мотивації учнів при виконанні ними письмових творчих робіт, проєктів і власних ілюстрацій до вивчених творів, зокрема створення обкладинок до художніх творів, реклами книжки, участь у літературно-художніх конкурсах тощо.

Список використаних джерел

1. Василь Лопата не лише малює гривні, а й пише про них (з інтерв'ю з художником Василем Лопатою. URL : <https://www.unian.ua/society/67542-vasil-lopata-ne-lishe-malyue-grivni-a-y-pishe-pro-nih.html>).
2. «Втрачений рай» в Олешках. Будинок Поліни Райко, якого ми вже не побачимо. URL :

3. Гетьманець Михайло. «Слово о полку Ігоревім» у школі. Суми: Вид-во «Собор», 2004. С. 31.
4. Дем'яненко О. О. Система творчих завдань у процесі навчання зарубіжної літератури учнів 5–8 класів [Текст] : автореф. дис. ... канд.пед. наук : 13.00.02 / О. О. Дем'яненко ; Ін-т педагогіки АПН України.– К., 2007. – 20 с.
5. Жила С. О. Теорія і практика вивчення української літератури у взаємозв'язках із різними видами мистецтв у старших класах загальноосвітньої школи [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.02. «Теорія та методика навчання (українська література)» / Жила Світлана Олексіївна; Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2005. – 40 с.
6. Інтегроване навчання як освітній пазл. URL: <https://nus.org.ua/view/integrované-navchannya-yak-osvitnij-pazl/>
7. (дата звернення 22.10.2021). – Назва з екрана.
8. Колоянова О. Інтерпретація твору образотворчого мистецтва як особливий вид діяльності педагога-художника / О. Колоянова // Проблеми підготовки сучасного вчителя. — 2013. – № 8 (1). – С. 71–76.
9. Модельні навчальні програми для 5-9 класів нової української школи. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku>
10. Федоренко В. Л. Авторські ігрові проекти / Навчально-методичний посібник для вчителів і студентів. – К.: СПД Богданова А. М., 2007. – С. 11. 8. Фурсова Л. Інтегровані уроки літератури. Тернопіль: Мандрівець, 2004. 80 с.
11. Хребто Т. С. Технологія інтеграції змісту предметів гуманітарного та мистецького циклу в середній загальноосвітній школі. Харків, 2017. С. 3.
12. Що таке інтегроване навчання та які предмети варто об'єднувати у школах. – Режим доступу: https://education.24tv.ua/integrované-navchannya-shho-tse-yaki-predmeti-povini-ukrayini_n1646725/amp (дата звернення 22.10.2021). – Назва з екрана.
13. Яценко Б. Давня Русь і її спадкоємиця Україна у світлі нових досліджень «Слова о полку Ігоревім». *Народна творчість та етнографія*. 2000. № 5–6. С. 42–57.

Інтеграція зарубіжної літератури та інших видів мистецтва як умова формування творчої, креативної та всебічно розвиненої особистості (з досвіду роботи)

*Трипольська Ольга, заступник директора з навчально-виховної роботи, учитель зарубіжної літератури,
Савченко Ніна, учитель зарубіжної літератури
Люботинської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів
№ 4 Люботинської міської ради Харківської області*

У статті розглянуто можливості інтеграції різних видів мистецтва при вивченні зарубіжної літератури, що відкриває нові шляхи осмислення мистецьких подій та явищ для формування цілісного сприйняття світового літературного процесу й виховання на цій основі високоморальної, естетично чутливої, відкритої інноваціям творчої особистості.

Ключові слова: форми інтеграції в освітньому процесі, літературна та мистецька освіта, творча відеостудія.

Інтегроване навчання в освітньому процесі є однією з важливих і сучасних проблем. Актуальність її зумовлена новими соціальними запитами, оскільки сучасна система освіти спрямована на формування високоосвіченої, інтелектуально розвиненої особистості з цілісним уявленням картини світу. Саме через інтегроване навчання можна